

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi – Sayı 13^d

XVI. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 20-24 Eylül 2010

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER
IV. CİLT I. KISIM

ANKARA
2015

OSMANLI HANEDANI'NIN ATASI OLARAK KAYI HAN'IN SEÇİLMESİ: VERASET USULÜ AÇISINDAN BİR BAKIŞ

HİROYUKİ OGASAWARA *

Giriş

Osmanlı hanedanının hangi soydan geldiği hakkında ilk Osmanlı kronikleri birbirleriyle çelişmektedirler. Osmanlı tarihçilerinden bazıları Osmanlı hanedanının kökeninin Oğuz Han'ın büyük oğlu Gün Han'ın büyük oğlu Kayı Han'ın soyuna, bazıları ise Oğuz Han'ın dördüncü oğlu Gök Han'ın soyuna dayandığını nakletmektedirler. Osmanlı hanedanının kökeninin Kayı soyundan olduğu ve Kayı soyunun diğer kabilelerden daha üstün olduğu iddiası, 16. yüzyılın başından beri yaygınlık kazanmış, bu durum da Osmanlı hanedanının yüceltilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Osmanlı hanedanının Kayı kökeni hakkında, başta Paul Wittek ve Fuad Köprülü olmak üzere uzun zamandır bir tartışma sürmektedir.¹ Karateke ve Reinkowski, Kayı kökeni iddiasını Osmanlı Devleti'nin "resmi ideolojisi (official ideology)" olarak nitelendirmektedirler².

Burada ortaya şöyle bir soru çıkar: Neden Kayı? Osmanlı hanedanı ve tarihçileri neden Kayı Han'ı kendilerinin atası olarak seçmişlerdir? Colin Imber, Oğuz Han'ın büyük oğlunun büyük oğlu olduğu için Kayı Han'ın doğal olarak otoriteyi taşıdığını söylemektedir³. Bu açıklama kabul edilebilir, fakat aşağıda göreceğimiz gibi, neden Osmanlı olmayan İslam tarihçilerinin Kayı boyu'nun üstünlüğünden bahsetmediklerini anlamamıza imkan tanımaz.

* Doç. Dr., Kyushu Üniversitesi

¹ Paul Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire*, London, 1938; Mehmet F. Köprülü, *Les origines de l'empire Ottoman*, Paris, 1935.

² Hakan T. Karateke ve Maurus Reinkowski, "Introduction," *Legitimizing the Order*, Leiden ve Boston, 2005, s.8.

³ Colin Imber, "The Ottoman Dynastic Myth," *Turcica* 19 (1987), s.17.

Bu makale, sadece Osmanlı Devleti'nde yazılmış kaynaklarla sınırlı olmayıp Osmanlı Devleti'nin dışında, başka devletlerde yazılan kaynakları da gözden geçirmektedir⁴. Osmanlı sınırları dışında yazılmış Oğuznamelerde yer alan veraset usulüne odaklanarak, Kayı kökeni üzerinde küçük bir sonuca ulaşmaya çalıştım. Oğuznameler efsane niteliği taşır, tarihî bir gerçek olmadığı kesindir. Fakat Oğuznameden simgesel anlamı okuyabiliriz. Oğuzname, Osmanlı hanedanının veraseti hakkında başlangıçta bir düşünceye sahip olduğunu göstermektedir, diyebiliriz.

Veraset konusu üzerine Halil İnalcık'ın "Osmanlılar'da Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi" adını taşıyan bilimsel bir makalesi⁵ vardır. Bu araştırmanın önemli olduğunu ve onun vardığı sonuçtan yararlandığımı söyleme gereği duyuyorum.

1. Osmanlı Devleti'nde yazılmış Oğuznamelerdeki Kayı Soyunun Üstünlüğü

a. Osmanlı Hanedanının Kayı Kökenine Dayandığı İddiası

Osmanlı tarihçilerinden, Osmanlı hanedanının Kayı soyundan geldiğini ve Kayı'nın Oğuzlar arasında hükümdar olma hakkına sahip boy olduğunu ilk defa iddia eden, Yazıcıoğlu 'Ali'dir. Onun yaklaşık 1424 yılında telif ettiği ve İkinci Murad'a sunduğu *Tevarih-i Al-i Selçuk*, üç kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım "Oğuzname", ikinci kısım "Selçuklu Tarihi (Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu)", ve üçüncü kısım "Gazan Han'ın saltanatu ve Anadolu Beylikleri."

Yazıcıoğlu'na göre, Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldığı zaman, Oğuz erleri Osman Gazi'nin yanına toplanıp, onu padişah olarak kabul etmişlerdir. Bunun da nedeni, Oğuz'un padişahlığının Kayı soyuna ait olması ve Osman Gazi'nin de Kayı soyundan gelmesidir.

"Bu esnada uç etrafından haber vardı ki Kayı'dan Ertugrul oğlu Osman Beg'i ucdığı Türk begleri dirilip kurultay idüp Oguz töresin sürüşüp han dıkdiler diyü. Ol hikayet bu mival üzerineydi ki ucdığı Türk begleri, ki Oguz'un her boyından uc etrafında Tatar şerrinden korkup yaylar ve kışlarlardı, ruzigar-ıla karşı Tatardan incinenler uca gelüp çoğaldılar. Fi'l-cümle ol illerün begleri ve kethüdaları cem olup Osman Beg katına geldiler ve meşveret kıldılar. Çün kal u kilden sonra sözlerinin ihtiyarı bu oldu ki eyitdiler "Kayı Han hod mecmu' Oguz boylarının Oguz'dan sonra agaları ve hanlarıydı. Ve Gün Han'un vasiyyetine Oguz töresi mucebince hanlık ve padişahlık Kayı soyı var-iken özge boy hanlarının soyına hanlık ve padişahlık degmez."⁶

⁴ Bu makalede 14.-16. yüzyıllarda yazılan eserler kullanılmaktadır.

⁵ Halil İnalcık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi," *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 14/1 (1959), s. 69-94.

⁶ Yazıcızade 'Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, Abdullah Bakır (haz.), İstanbul 2009, s. 872.

Bilindiği gibi, Dede Korkut hikayesinin girişinde de Osmanlı hanedanının Kayı soyundan geldiği ve hanlığın Kayı soyuna ait olduğu anlatılmaktadır:

“Resul aleyhisselam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er koptu. Oğuzun ol kili taman bilicisiydi. Ne derse olurdu. Gayıptan türlü haber söylerdi. Hak Teala onun gönlüne ilham ederdi. Korkut Ata ayıttı: Ahir zamanda hanlık geri Kayı’ya değe, kimesne ellerinden almaya, ahir zaman olup kıyamet kopunca. Bu dediği, Osman neslidir.”⁷

Kaldı ki, İkinci Murad zamanında kesilmiş sikkede Kayı boyunun damgası yer almaktadır.⁸ İslam hanedanlarında sikke kesmenin, meşruluk için önemli anlamı olan bir uygulama olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı, Osmanlı hanedanının kökeninin Kayı soyundan olduğu iddiasının, Osmanlı Devleti’nin resmi bir iddiası olduğu söylenebilir.

b. Osmanlı Hanedanının Gök Kökenine Dayandığı İddiası

Hemen belirtirim ki Kayı kökeni iddiasıyla tamamen çelişkili olan alternatif bir köken iddiası da kaynaklarda yer almıştır: Gök kökeni. Şükrullah⁹, ‘Aşıkpaşazade¹⁰ ve Neşri¹¹ gibi ilk tarihçiler, Osmanlı hanedanının atası olarak Oğuz Han’ın dördüncü oğlu Gök’ü göstermektedirler. Yahşi Fakih’in eserinde yer aldığı düşünülen eski destanı nakleden ‘Aşıkpaşazade’nin kabul ettiğine göre, Gök kökeninin Osmanlı’nın atası olarak Kayı kökeninden daha olanaklı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu makalede Gök kökeni üzerinde değil, Kayı kökeni meselesi üzerinde duracağız.¹²

2. Osmanlı Devleti Sınırları Dışında Yazılan Oğuznamelerde Görülen Veraset Usulü

Kayı boyunun padişahlığı/hanlığı düşüncesinin kaynağı nedir? Osmanlı Devleti’nde yazılan tarihlerde görülen Kayı boyunun padişahlığını, Osmanlı Devleti’nin sınırları dışında yazılmış Oğuznamelerde görebiliyor muyuz? Girişte sorduğum bu soruya cevap vermek için, Osmanlı Devleti’nin sınırları dışında yazılmış Oğuznamelerde Oğuz’un padişahlığı meselesinden nasıl bahsedildiğini ayrıntılı olarak gözden geçirmemiz gerekmektedir. Bunlar arasında Oğuz kabilelerinden ilk defa bahseden Kaşgarlı Mahmud’un *Divanü Lügati’t-Türk*’üne, anonim *Oğuz Kağan Destanı* ve

⁷ “*Kıtab-ı Dedem Korkut*,” *Destanlarının Dresden Nüshası*, Hanspeter A. Schmiede (haz.), Ankara 2000, s. 16.

⁸ İsmail Galib, *Takvim-i Meskukat-ı ‘Osmaniye*, İstanbul 1308, s. 31, 33.

⁹ Şükrullah, *Behcetü’l-tevarih*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3059, v. 158b.

¹⁰ ‘Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, Kemal Yavuz ve Mehmet A. Y. Saraç (haz.), İstanbul 2003, s. 320, 339-340, 347, 362, 465.

¹¹ Neşri, *Kıtab-ı Cihan-nüma*, Faik R. Unat ve Mehmet A. Köymen (haz.), I, Ankara 1951, s. 56-57.

¹² Osmanlı hanedanının Gök kökeninden bahseden ve yorumlayan araştırma hakkında bakınız: John E. Woods, *The Aqquyunlu*, Minneapolis 1999 (2. baskı), s. 178-181; Üçler Bulduk, “Osmanlı Kroniklerinde Türk-Oğuz Şecereleleri ve Kayılar,” *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 2000, s. 8; Hiroyuki Ogasawara, “The Legendary Origin of the Ottoman Dynasty (Japonca),” *Shigaku-zasshi*, 11 (2009), s. 12-17.

Oğuz destanını genişleten Reşidüddin'in *Cami'ü't-Tevarih*'i ile Reşidüddin'den sonraki Fars tarihçilerine bakacağız.

a. Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugati't-Türk*¹³

Kaşgarlı Mahmud'un *Divanü Lugati't-Türk*'üne Oğuz Han'ın hikayesini içermediği için gerçek anlamda Oğuzname diyemiyoruz, fakat Oğuz boylarından bahseden en eski kitaplardan biri olduğu için burada bahsediyoruz.

Bu eserde Kaşgarlı Mahmud, Oğuz Han'ın destanından bahsetmeden sadece 22 Oğuz boyunun adlarını sıralamaktadır. İlk olarak Kınık boyundan bahsederken "bu zamanlarda sultanlar Kınık'tan gelir" demektedir. Bu cümle, bilindiği gibi eserin yazıldığı zaman hakim olan Selçuklu hanedanının Kınık boyundan geldiğini anlatmaktadır. İkinci boy olarak Kayı'dan bahsetmektedir. Fakat Kaşgarlı Mahmud hem veraset usulünden, hem de Kayı'nın hanlığından/padişahlığından bahsetmemektedir.

b. Anonim, *Oğuz Kağan Destanı*¹⁴

Yugur alfabesiyle yazılmış "Oğuz Kağan Destanı" olarak bilinen eser, Turfan platosu civarında telif edilmiştir. Bu eserin, 15. yüzyılda istinsah edilmiş, baş ve son kısımları kopan tek nüshası günümüze ulaşmıştır. Eserin orijinalinin 14. yüzyıldan önce yazıldığı düşünülmektedir. Bu eser, Oğuz Han'ın doğuşunu ve dünyayı fethini anlatan bir destanı içermektedir. Fakat veraset usulü ve Kayı boyunun padişahlığıyla ilgili olarak, Kaşgarlı Mahmud gibi, bir ifadeye yer vermemektedir.

c. Reşidüddin'in *Cami'ü't-tevarih*'indeki Moğol Tarihi Kısmı¹⁵

Oğuz padişahlığının verasetinden ilk olarak bahseden eser, Reşidüddin'in *Cami'ü't-tevarih*'idir. 14. yüzyılın başında İlhanlı Devleti'nin padişahı Gazan Han'ın emriyle yazılan ve Olcaytu Han'a sunulan *Cami'ü't-tevarih*, iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım Moğol tarihi, ikinci kısım Dünya tarihi. Bu iki kısım, birbirine benzer; ama bizim konumuz açısından önemli olan farklı noktaları içeren Oğuznameleri nakletmesidir.

Sonraki tarihçilerin çoğunun kabul ettiği Oğuzname, Moğol tarihi kısmındaki Oğuznamedir. Burada Oğuz'un veraseti şöyle anlatılmaktadır:

"(Oğuz Han) sağ ve solun yurdunu böyle (sağ yurdunu Bozok'a ve sol yurdunu Üçok'a) bölüp onları (altı oğlunu) tayin etti ve dedi ki 'Benim taht-ı padişahım ve râh-ı kaimmakamlığım Bozok'a aittir. Ben vefat ettikten sonra birinci evladım Gün sağ olursa ona aittir. Yoksa ikinci evladım Ay'a aittir'¹⁶.

¹³ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugati't-türk*, Ankara 1990.

¹⁴ Anonim, *Oğuz Kağan Destanı*, W. Bang ve G. R. Rachmati (haz.), İstanbul 1936.

¹⁵ Reşidüddin, *Cami'ü't-tevarih*, Muhammed Rushan (haz.), Tehran 2005.

¹⁶ Reşidüddin, *Cami'ü't-tevarih*, Rushan (haz.), s. 114.

Ay'dan sonra padişahlığı kimin aldığını Reşidüddin yazmamaktadır ve hiç kimsenin adından bahsetmeden padişahlığı Cengiz Han'ın şeceresine aktarmaktadır.

Cami'ü't-tevarih'in Moğol tarihi kısmında Oğuz padişahlığının veraseti, büyük kardeşten küçük kardeşe geçmektedir. Bu veraset usulünün hanedanının üyelerinden en büyüğünün cülus etmesine, yani "ekberiyet kaidesi (senioratus)" usulüne -tam olarak değilse bile- benzediği anlaşılmaktadır. Bu usulde Oğuz Han'ın torunu olan Kayı Han, hiç önem arzetmemektedir.

d. Reşidüddin'in *Cami'ü't-tevarih*'indeki Dünya Tarihi Kısmı¹⁷

Yukarıda bahsettiğimiz kısımlara göre, Kayı Han'ın padişahlık hakkının olmadığı anlamaktayız. Fakat Reşidüddin, *Cami'ü't-tevarih*'in dünya tarihi kısmında bambaşka bir veraset usulünü nakletmektedir. Buradaki Oğuznamenin Oğuz Han'dan Gün Han'ın cülusuna kadar olan kısmı, Moğol tarihi kısmındakiyle hemen hemen aynıdır. Fakat Gün'den sonra, Moğol tarihindeki Oğuznamede halefinden bahsedilmediği halde, dünya tarihi kısmındaki Oğuznamede Gün'ün oğlu Dib Yakoy padişah olarak cülus ettiği ve ondan sonra da onun evlâdının tahta geçtikleri yer almaktadır.

Dib Yakoy'un cülus etmesi tuhaftır; çünkü Oğuznamedeki Oğuz Han'ın 24 torununun bulunduğu listede Gün'ün dört oğlu arasında "Dib Yakoy" adını taşıyan bir oğul yoktur. Dikkate değer ki, 17. yüzyılda Hive Hanı Ebulgazi Bahadır Han tarafından yazılan *Şecere-i Terakime*'de Dib Yakoy yerine Kayı konulmaktadır.¹⁸ Kayı'nın Gün'ün oğlu olduğu yazıldığı için Ebulgazi'nin anlatımı daha mantıklıdır. Zeki Velidi Togan, aslında Gün'ün halefi Kayı Han olmasına rağmen Reşidüddin'in anlatımında Kayı'nın adının koptuğunu tahmin etmektedir.¹⁹ Fakat *Şecere-i Terakime* 17. yüzyılın ortalarında yazılmış bir eser olduğu için burada fazla atıfta bulunmayacağız. Daha önce yazılmış eserlere döneceğiz.

Dünya tarihi kısmındaki Oğuznamede Oğuz'un padişahlığı, Dib Yakoy'dan sonra sırayla Kurs Yavkuy, Kuru Yasak Yavkuy, İnal Yavkuy, İnalır Yavkuy, Kayı İnal, Tuman, Kayı Yavku ve Uladmur Yavkuy'a geçmektedir. Bu on kişiden sekizinde padişahlığın, babadan oğula geçtiği açık bir şekilde yazılmaktadır. İkisinde ise halef-selef ilişkisinde belirsizlik bulunmaktadır. Kayı boyunun hükümdarlık ailesine ait olduğu, Kayı İnal ve Kayı Yavku adlarından dolayı kabul edilmektedir.

Bundan dolayı dünya tarihi kısmında görülen Oğuz padişahlığının veraset usulünü, babadan oğula, özellikle Kayı soyundan babadan oğluna geçtiği şeklinde

¹⁷ Reşidüddin, *Cami'ü't-tevarih*, 1, Ali-Zada (haz.), Baku 1957.

¹⁸ Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, Zühal K. Ölmez (haz.), Ankara 1996, s.163.

¹⁹ Ahmet Z. V. Togan, *Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, İstanbul, 1982 (2. Baskı), s.101; T. Baykara, "Reşideddin Oğuznamesinde Kün Han'ın Halefi Meselesi," *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 406.

anlayabiliriz. Moğol tarihi kısmındaki veraset usulünün “senioratus” olmasına karşılık, dünya tarihindeki “büyük oğulun tevarüsü (primogenitura)” biçimine yakın bir şekilde nitelendirebiliriz.

Ayrıca Oğuz Han’ın vefatından sonraki padişahlık hakkında vasiyeti, şu şekildedir;

“Bu toyda herkesin önünde sözünü bu şekilde tamamlayıp buyurdu ki: “Ben öldükten sonra yerim, tahtım ve yurt, eğer Kün o zaman sağ ise, onundur.” (Zeki V. Togan’ın tercümesi)²⁰

Moğol tarihinin Oğuznamesinde “Gün’den sonra Ay” şeklinde yazılmasına karşılık, dünya tarihinin Oğuznamesi Gün’den sonraki padişahlıktan bahsetmemektedir. Hükümdarlık şeceresi “büyük oğulun tevarüsü”ne uygun bir şekilde değiştirilmektedir.

Buna ilaveten, dünya tarihi kısmının Oğuznamesinin sonundaki şu cümleyle de günümüzdeki araştırmacılar²¹ çokca başvurmaktadır:

“Oğuz soyundan padişahlar beş evladın neslinden gelir: Birincisi Qayı, Yazar, Eymür, Avşar ve Beğdili. Bu boylardan başkasından padişah gelmemiştir.” (Zeki V. Togan’ın tercümesi)²²

Bunlardan anlaşılacağı gibi, dünya tarihi kısmında Kayı soyunun nisbeten önemli bir soy olduğuna yer verilmiştir. Osmanlı tarihçilerinin Kayı kökeni iddiasını, *Cami’ü’t-tevarih*’in dünya tarihi kısmındaki Oğuznameden -doğrudan olmasa bile- alma ihtimalleri daha yüksektir. Fakat vurgulanması gereken nokta, 15. ve 16. yüzyıl tarihçilerinin kahir ekseriyetinin Moğol tarihindeki Oğuznameyi, dünya tarihindeki Oğuznameye tercih ettikleri veya onu görmedikleridir.

e. Reşidüddin’den Sonraki Tarihçiler

Reşidüddin’den sonra 16. yüzyılın sonuna kadar Oğuzname yazan tarihçilerin çoğu, verdikleri bilgileri *Cami’ü’t-tevarih*’in Moğol tarihi kısmındaki Oğuznameden iktibas etmektedirler. Söz konusu bilgileri Moğol tarihinin Oğuznamesine yakın şekilde aktaran tarihçiler ve eserleri şunlardır: Mustevfi’nin *Tarih-i Guzide*’si²³, Banakati’nin *Tarih-i Banakati*’si²⁴, Mirhand’ın *Rauzatu’s-safa*’si²⁵, Muhammad Salih’in *Tarih-i Guzide-[i] Nusretname*’si²⁶ ve anonim *İskender Tarihi*.²⁷

²⁰ Togan, *Oğuz Destanı*, s. 48.

²¹ Mesela bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul 1980 (3. Baskı), s. 216.

²² Togan, *Oğuz Destanı*, s. 77.

²³ Mustevfi, *Tarih-i Guzide*, A. Navayi (haz.), Tehran 1339, s. 900-902.

²⁴ Banakati, *Tarih-i Banakati*, J. Şiar (haz.), Tehran 1378, s.361.

²⁵ Mirhand, *Rauzatu’s-Safa*, J. Kiyanfur (haz.), II, Tehran 1380, s. 820.

²⁶ Muhammad Salih, *Tevarih-i Guzide[-i] Nusret-name*, The St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences, Manuscript V-745, v.23b-24b.

²⁷ Anonim, *İskender Tarihi*, The St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies of the Rus-

Timurlu imparatorluğudaki tarihçi Yazdi, Oğuznameye ilginç ilaveler yapmaktadır. Yazdi, *Zafername*'sinde Reşidüddin'in bıraktığı yerden(yani Ay Han'dan) Cengiz Han'a kadar olan şecerenin boşluğunu tamamlamaktadır.²⁸ Yazdi'ye göre Ay'dan sonraki padişahlık, Oğuz Han'ın üçüncü oğlu Yıldız Han'a geçmektedir²⁹. Burada "ekberiyet kaidesi(senioratus)," *Cami'ü't-tevarih* Moğol tarihi kısmından daha açık bir şekilde gösterilmektedir.

Moğol tarihi kısmındaki Oğuznameyi asıl olarak alıp tamanlayan Yazdi'nin *Zafername*'sine yakın şekilde yazan tarihçiler ve eserleri, Handmir'in *Habibu's-siyar*'ı³⁰ ve anonim *Şibaniname*'dir.³¹ Buna karşılık, dünya tarihi Oğuznamesini takip eden tarihçi, bildiğim kadarıyla, çok geç zamandaki Ebulgazi, tek kişidir.

Yukardaki incelememizden iki sonuç çıkarabiliriz:

1) Osmanlı Devleti'ndeki Oğuznamelerde iddia edilen Kayı soyunun üstünlüğü, *Cami'ü't-tevarih*'in dünya tarihi kısmına dayandırılmış olmalıdır. Dikkat etmeliyiz ki, Kayı boyunun üstünlüğü Osmanlı Devleti sınırları dışında hiç kabul edilmemektedir.

2) Osmanlı Devleti sınırları dışında yazılan Oğuznamelerde veraset usulü olarak "ekberiyet kaidesi (senioratus)"nin yaygın olduğu belirtilmektedir. Halil İnalçık'ın makalesinden anlaşıldığı gibi, Türk-Moğol devletinde umumiyetle kabul edilen tek veraset usulü bulunmamaktadır.³² Buna rağmen, bu eserlerde "ekberiyet kaidesi (senioratus)"nin seçilmesinin sebebi nedir? Osmanlı Devleti sınırları dışında yazılan eserlerin çoğu, Moğol kökenli devletlerde telif edilmişlerdir. Ondan dolayı Moğol tarihi kısmındaki Oğuznamenin şeceresi, sonunda Cengiz Han'ın şeceresine aktarıldığı için dünya tarihi kısmındaki Oğuznameden daha uygun ve seçkin olduğunu tahmin edebiliriz.

3. Osmanlı Hanedanında Veraset Usulü ve Karşılaştığı Buhran

Diğer Oğuznamelerde Kayı isminin yer almamasına karşılık, Osmanlı Devleti'ndeki Oğuznamelerde hükümdarlık hakkının Kayı boyunda olduğu iddiasının yer almasını, Osmanlı hanedanının veraset usulü açısından inceleyelim.

Bilindiği gibi, Osmanlı hanedanında veraset usulü, 17. yüzyılın başına kadar padişahın oğullarından; 17. yüzyılın başında kafes usulü kurulduktan sonra ise

sian Academy of Sciences, Manuscript C381, v. 205a. Bu eserin ayrıntısı için; Takushi Kawaguchi, *The Study of the Timurid Empire's Ruling Stratum* (Japonca), Sapporo 2007, s. 125-135.

²⁸ Yazdi, *Zafer-nama*, A. Urunbayev(haz.), Samarkand 1969, v. 20b.

²⁹ Yazdi, Ay'ın oğlu olarak Yıldız'dan bahsetmektedir. Fakat Woods'ın söylediği gibi (*The Aqquyunlu*, s. 175), bu Yıldız, aslında Oğuz Han'ın üçüncü oğlu olması gerekmektedir.

³⁰ Handmir, *Tarih-i Habibu's-Siyer*, J. Humai ve M. Dabir-Siyaki (haz.), III, Tehran 1333, s. 487.

³¹ Anonim, *Türklerde Şecere Geleneği ve Anonim Şibanî-nâme*, Y. Karasoy ve M. Tokar, Konya 2005, s. 70.

³² İnalçık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti," s. 73.

hanedanın üyeleri arasından seçilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.³³ “Babadan oğula” usulünün başlangıcı, İkinci Mehmed’in kanunnamesinde kardeş katlinin kabul edilmesine kadar kesin olarak kabul edilmeyebilir.

Nitekim bu süreçte “babadan oğula” usulünü bozabilecek iki kriz ortaya çıkmıştır. İlki Osman Gazi ve amcası Dünder arasındaki mücadele; ikincisi ise İkinci Murad zamanında vuku bulan iki Mustafa (Amca Mustafa ve küçük kardeş Mustafa)’nın isyanlarıdır.

a. Osman Gazi ile Amcası Dünder’in Mücadelesi

Osmanlı Devleti’nin ilk kroniklerinde, Ertuğrul Beyin vefatından sonra oğlu Osman Gazi’nin kabilenin lideri olarak kabul edildiği yazılmaktadır. Fakat iki kronik, 15. yüzyılın sonunda yazılan Neşri’nin *Cihannüma*’sı ve 16. yüzyılda yazılan Kemalpaşazade’nin *Tevarih-i Al-i Osman*’ı, Osman Gazi’nin cülusunun kolayca kabul edilmediğini nakletmektedir.

Bu iki kroniğe göre, Osman Gazi’nin amcası Dünder Bey, Osman’ın yerine kendisi cülus etmek istemiştir³⁴. Kemalpaşazade, Dünder’in kabilenin en yaşlısı olduğu için lider olmaya en uygun kişi olmasına rağmen, Osman’ın daha yetenekli olduğu için kabilenin başına lider olduğunu anlatmaktadır.³⁵ Bunun üzerine Osman lider olunca Dünder’i öldürmüştür.

Bu hikayenin tarihi bir gerçek olup olmadığı ise belli değildir. Fakat bu mücadele üzerine bir araştırma yapan Cemal Kafadar’ın söylediği gibi³⁶, bu hikayenin simgesel anlamını okuyabiliriz.

b. İkinci Murad’a karşı İki Mustafa’nın İsyancıları

Osmanlı hanedanında “babadan oğula” veraset usulünde krizle karşılaştığı ikinci vakaya geçiyoruz. 15. yüzyılın başında Mehmed Çelebi’nin son zamanında, onun kardeşi olduğunu iddia eden Mustafa isyan etmiştir. “Düzme Mustafa” diye meşhur olan bu isyan, İkinci Murad’ın saltanatının ilk zamanına kadar sürmüştür. Düzme Mustafa’nın isyanı bastırılır bastırılmaz, bu sefer de İkinci Murad’ın kardeşi Mustafa isyan etmiştir. Bu iki isyan, yeni cülus eden İkinci Murad’ın padişahlığını tehdit etmiştir. Eğer bu iki isyan başarıya ulaşırdı, İkinci Murad’ın yerine amcası veya kardeşi Osmanlı padişahı olabilecekti.

³³ İnalçık, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti,” s. 69.

³⁴ Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma*, 1, s. 78-79

³⁵ İbn-i Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, I. Defter*, Şerafettin Turan (haz.), Ankara 1991, s. 65.

³⁶ Cemal Kafadar, *Between Two Worlds*, Berkeley 1995, s. 105-109.

4. Sonuç

Osmanlı Devleti'nin sınırlarının dışında yazılmış Oğuznameleri gözden geçirirken, Reşidüddin tarafından yazılan *Cami'ü't-tevarih*'in Moğol tarihi kısmında yer alan Oğuznamenin en yaygın kabul edilen Oğuzname olduğunu görmekteyiz. Burada görülen veraset usulü, “ekberiyet kaidesi (senioratus)”nin bir türü olmaktadır.

Buna karşılık, kuruluşundan 17. yüzyılın başına kadar Osmanlı hanedanında görülen veraset usulü, babadan oğula, “büyük oğulun tevarüsü (primogenitura)”ne benzer bir şekil arz etmektedir. Fakat bu usul, devletin kuruluşunda kati bir usul değil iken, karşılaştığı olaylar sonucunda oluşmuştur. Kuruluş zamanında Osman Gazi amcası Dündar'ın liderliğini inkar etmiş ve Beylik babadan oğula geçmiştir. İkinci Murad'ın zamanında ise iki Mustafa'nın isyanları, Murad'ın padişahlığını tehlikeye sokmuştur.

Kayı boyunun üstünlüğünü iddia eden Yazıcıoğlu 'Ali, İkinci Murad zamanında tarihini yazıp Murad'a sunmuştur. *Cami'ü't-tevarih*'in Moğol tarihi kısmındaki “ekberiyet kaidesi (senioratus)”nin, amcası ve kardeşini saf dışı bırakan İkinci Murad'ın razı olmadığı bir usul olduğunu tahmin edebiliriz. Buna karşılık dünya tarih kısmında görülen veraset usulü (“büyük oğulun tevarüsü (primogenitura)”), Osmanlı hanedanını ve İkinci Murad'ı meşrulaştırmak için muteber kabul edilmiş olmalıdır.³⁷

³⁷ Bu makalede bahsedilen veraset açısına ilaveten, Timurlu İmparatorluğuna ve Karamanlı gibi beyliklere karşı propaganda için Kayı soyunun üstünlüğünün ön plana çıkarıldığını (Feridun M. Emeccen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s. 74, 155) ve bunun siyaset açısından önemli olduğunu da söyleme gereği duyuyorum.